

Mahirə Nağıqızı poeziyası ədəbi düşüncə müstəvisində

*Günəl Hümətova (Pəniyeva)*¹

XÜLASƏ

Məqalədə müasir Azərbaycan poeziyasında, ədəbiyyatında və elmində mühüm rolunu oynayan dənizçi alim, Əməkdar müəllim, professor Mahirə Nağıqızının yaradıcılığının bir hissəsi araşdırılaraq tədqiqat obyektinə çevrilmişdir. Mövzunun aktuallığı müasir dövrün milli mədəniyyətinə və elminə böyük təsir göstərən şairin poeziyasındakı əsas mövzuların, xüsusilə bayatı və şeirlərindəki vətənpərvərlik hisslərinin təhlili ilə müəyyən edilir. Məqalənin elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, II Qarabağ müharibəsinə həsr olunmuş “Salam olsun” adlı vətənpərvərlik mövzusunda yazılmış kitabdakı seçmə şeirlərin mətni təhlil əsasında açılır və müəllifin hissləri ilə yanaşı, sənətkarlıq imkanlarının bayatılarda necə təcəssüm etdiyi göstərilir. Şairin poeziyasını əhatə edən ümumi mənzərəni yaratmaq, bayatların mövzu dairəsini müəyyənləşdirmək tədqiqatın əsas istiqamətini təşkil edir. Məqalənin əsas məqsədləri aşağıdakılardır:

- vətən mövzusunda həsr olunmuş bayatların nümunələr əsasında təhlili;
- Nazlı ananın dili ilə Qərbi Azərbaycan mövzusunda və şairin şəxsi hisslərini əks etdirən bayatların müəyyənləşdirilməsi;
- ana mövzusu və qohumluq duyğularını əks etdirən bayatlara ideya-bədii xüsusiyyətlər baxımından yanaşma;
- Qarabağ mövzusunun şairin poeziyasında yaranma tarixinin müəyyən edilməsi.

AÇAR SÖZLƏR

vətən, Mahirə Nağıqızı poeziyası, bayatı

MƏQALƏ TARİXÇƏSİ

Göndərilib: 16.07.2025

Qəbul edilib: 20.10.2025

¹ Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, baş müəllim, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti. Azərbaycan.
<https://orcid.org/0000-0002-8916-3484> | gunelpenyeva@mail.ru

Mahira Naghigizi's Poetry in the Context of Literary Thought

Gunel Hummatova (Paniyeva) ¹

ABSTRACT

The article examines part of the work of professor Mahira Naghigizi, a valuable scholar, Honored teacher, who played an important role in modern Azerbaijani poetry, literature, and science, and has become the object of research. The relevance of the topic is determined by the analysis of the main themes in the poet's works, especially the patriotic feelings expressed in her bayatis and poems, which have had a significant impact on the national spirituality and science of the modern era. The scientific novelty of the article lies in the analytical study of selected poems from the book "Salam olsun" ("Greetings to You") dedicated to the II Karabakh War. The study reveals not only the author's emotions but also how her artistic mastery is embodied in the bayatis. Creating a general picture that encompasses the poet's creative world and determining the thematic scope of the bayatis constitute the main direction of the research. The main objectives of the article are as follows:

- *To analyze bayatis dedicated to the theme of the homeland based on selected examples;*
- *To identify bayatis that reflect the theme of Western Azerbaijan and the poet's personal feelings through the voice of Nazli Ana;*
- *To examine bayatis expressing the theme of motherhood and kinship from the perspective of their ideological and artistic features;*
- *To determine the historical development of the Karabakh theme in the poet's works.*

KEYWORDS

homeland, poetry of Mahira Naghigizi, bayati

ARTICLE HISTORY

Received: 16.07.2025

Accepted: 20.10.2025

¹ Doctor of Philosophy in Philology, Senior Lecturer, Azerbaijan State Pedagogical University. Azerbaijan. <https://orcid.org/0000-0002-8916-3484> | gunelpenyeva@mail.ru

Giriş

“Uzun yazmaq üçün yazmağa çox vaxt sərf edilir, qısa yazmaq üçün düşüncəyə. Mahirə Nağıqızının bayatıları universal zəkanın yığcam, lakonik məhsullarıdır, dərin düşüncələrin aforistik yekunu olmaqla bərabər, özünü təsdiq amili kimi də dəyərləndirilməyə layiqdir”.

Məhərrəm Hüseynov

Mövzunun aktuallığı

Xalqımızın canlı poetik salnaməsi olan bayatılar fəlsəfi-poetik nümunələr silsiləsi kimi, insanın milli varlığını və mənəvi aləmini dünyaya göz açdığı andan ömrünün sonuna kimi müşayiət edir. Məhz buna görə də onlar insanın duyğu və hisslərinə estetik-bədii zövq aşıl原因, zamanla formalaşaraq əsrlər boyu təkmilləşən, nəticədə, “bayatı” adı ilə şöhrət qazanan poetik incilər sistemidir. Bayatılar xalqın əlçatmaz keçmişi olduğu kimi, həm də bu günü və gələcəyini ifadə edir. Hər bir bayatıda ulu babalarımızın lirik incilərdə qorunan keçmiş həyat tərzı yada düşür.

Müasir dövrdə bu poetik ənənəni layiqincə davam etdirən dəyərli sənətkar, elm xadimlərindən biri də Mahirə Nağıqızıdır. Onun hər bir bayatısında dərin mənə qatları, mənəvi-əxlaqi duyğularının idrak məqamında açılışı və poetik düşüncələrin fəlsəfi-psixoloji məğzinin yüksək sənətkarlıqla ifadəsi tam şəkildə özünü büruzə verir. “*Şairənin lirik “mən”i qəlbinin hökmü ilə nəfəs alır, düşünür, sevinir. Düşüncələr daha çox hər an pünhan qalmış sirləri açmağa hazırdır. Burada sevginin tərənnümündən çox, insanın iç dünyasının iztirabları önə çıxır. Bu da təsadüfi deyil, bütün bunlar daxilən iztirab və əzab çəkmiş insanın artıq gizli saxlaya bilmədiyi duyğularının sözdə poetikləşən müxtəlif çalarlarıdır* (Əhmədov, Babayeva, 2022, s. 21):

*O da dağ, bu da dağ, ayrı-ayrıdır,
Çayını aparan dərəsi birdi.
Yalında gözləyə, yan-yörəsində
Yüz ovçu dayana, bərəsi birdi.
Kimdi ox olanı, kimdi yay çəkir,
Kimdi qazan asan, kimdi pay çəkir?
Neçə min ildir ki, ərlər həy çəkir,
Dərdləri cürbəcür, nəbəsi birdi.*

Mövzunun əsas məqsədi

Mahirə Nağıqızının bayatılarında söz uyğunluğu, ifadə aydınlığı və forma dəyişiklikləri vasitəsilə yaradılan insan obrazları xüsusi yer tutur. Sənətkarın bu mövzuları əhatə edən poeziya nümunələrinin bəzilərini bir araya gətirərək onların təhlilini aparmaq məqalənin əsas məqsədini təşkil edir.

Metodlar

Məqalədə əsasən müqayisəli metoddan istifadə edilmişdir. Mahirə Nağıqızının yaradıcılığında mühüm yer tutan bayatıların və vətənpərvərlik şeirlərinin mövzu dairəsi bu metod vasitəsilə araşdırılmışdır. Bundan əlavə, sənətkarın yaradıcılığı haqqında söylənilən fikirlər toplanaraq nümunələr əsasında təhlil edilmişdir. Müstəqillik dövrünün əsas ideyaları həmin dövrdə səsləndirilmiş tənqidi fikir və mülahizələrin müqayisəsi əsasında müəyyənləşdirilmişdir. Şairin poeziyasının ideya xüsusiyyətləri isə tarixi faktlara əsaslanaraq Qarabağ hadisələrinin tarixi və təkamül proseslərinin araşdırılması yolu ilə üzə çıxarılmışdır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi

Mahirə Nağıqızının poeziyasında Qərbi Azərbaycan, vətən, ana, qohumluq duyğuları, sevgi və digər insani hisslərin ifadəsi vasitəsilə XXI əsr ədəbiyyatının ümumi mənzərəsini təsvir etmək tədqiqatın elmi yeniliyini təşkil edir.

Nəticələr

Məqalədə Mahirə Nağıqızının bayatıları mövzu baxımından bir neçə qrupa ayrılaraq təhlil edilmiş və aşağıdakı nəticələr əldə olunmuşdur:

- Qərbi Azərbaycan mövzusu,
- vətən mövzusu,
- ana mövzusu,
- qohumluq duyğularının əksi,
- sevgi mövzusu və s.

Müzakirə

Mahirə Nağıqızının yaradıcılığının əsas hissəsini, ilk növbədə, vətən həsrətini dərin ürək ağrısı ilə ifadə edən bayatılar təşkil edir:

*Bir parça daş Vətəndir,
Hər şeydən baş Vətəndir.
Nənəm, ay Nazlı anam,
Bacıya qardaş Vətəndir.*

*Sinəmdə oxum Vətən,
Gecələr yuxum Vətən.*

*Mənsiz də otun bitər,
Mən sənsiz yoxam, Vətən.*

Vətən həsrətini dərin hisslərlə bayatılarında ifadə edən şair qürbət, qəriblik motivlərinə üstünlük vermişdir. Bu tip nümunələrdə həm müxtəlif tarixi dövrlərin izləri, həm də ictimai-siyasi hadisələrin doğurduğu amillər ümumiləşdirilmişdir. *“M.Nağıqızının bayatılarının məzmunu, təsvir maneraları, deyim tərzı xalis milli təfəkkür təzahürləridir. Ən adi həyat və məişət hadisələri içərisindən elə ibrətli detallar seçir ki, onları bədii sənət faktına, zaman və cəmiyyət üçün səciyyəvi obrazlı düşüncə amilinə çevirsin. Buna görə də müəllif heç vaxt milli mənaəviyyatından uzaq olan cazibə orbitinə düşməmiş, doğma ənənələr üzərində dayanaraq bizi əhatə edən gerçəkliyə öz milli təfəkkürü prizmasından baxıb yaradıcılıq laboratoriyasında təhlildən keçirir. M.Nağıqızı bayatılarında müasir düşüncələrini tarixi remisiyalarla qovuşdurmaqla fenomenal təfəkkürünü xalq üçün etalonlaşmış ifadə tərzı ilə canlandırır”* (Hüseynov, 2019).

*Həyatında biliklər,
Çölündə əvəliklər.
Vətən, sənə görəmiş
Məndə divanəliklər.*

*Ev nədi, tikən bilər,
Bağ nədi, əkən bilər.
Vətən, sənın qədrini
Qəhrini çəkən bilər.*

Şairin hər bir bayatısında vətən sevgisi, vətən nisgili vurğulanır. Eyni zamanda *“Mahirə xanım nədən yazırsa-yazsın, yazdıqları hansı məzmununda olursa-olsun, orada bir səmimilik var, təmizlik, özgürlük və sədaqət var. Həm də yaşantıların şirin etirafı... Ağrılı günlərdən bəhs etdikdə belə, insan o səmimiyyətin içində qələmə alınanları özünün yaşantısı kimi duya bilir”* (Hüseynov, 2019).

Bildiyimiz kimi, şeir, dilin, hissin və duyğunun sadə şəkildə ifadə olunması mümkün olmayan, müəllifin daxili aləminə, milyonların dünyasına və qəlbinə açılan bir pəncərədir. Məhz hamının duyduğunu, gördüyünü, eşitdiyini fərqli şəkildə oxucuya çatdırmaq isə ilahi istedadın, vəhyin məhsuludur ki, bunun hər birinin qüsursuz ifadəsini məhz Mahirə xanımın yaradıcılığını izlədikcə görmək mümkündür. *“İlahi varlığa, yaradana şükranlıq, olacağa, olmuşlara, taleyin gətirdiyi qəzavü-qədərə səbirlə qane olmaq, dözmək və Tanrı sevgisinə qısılmaq da onun şeirlərində oxucu nəzərindən yayınmır”* (Balabəyli, 2021).

...yaza qaldı,
Vaxt ötdü, yaza qaldı.
Həsən Mirzə, dərdimi
Söyləmək saza qaldı
(Mahirə Nağıqızı, 2015).

Mahirə xanım eyni zamanda Həsən Mirzə həsrətini və qohumlarına olan sevgisini ürək yağı ilə bayatılarında ifadə etmişdir. Onun bayatılarının hər misrasında və sətrində, seçilən hər sözdə vətənə, Qərbi Azərbaycana olan həsrəti, anaya olan sevgisi, qohumlarına olan bağlılığı əks olunur. *“Mahirə xanımın yaradıcılığında müxtəlif mövzular əks olunur. Bunlar vətən sevgisi, təbiət, ilahi məhəbbət, insanın ruh aləmi mövzularıdır. Lakin onun poeziyasında ən diqqətçəkən məqamlardan biri vətənə olan sevgisidir. O, vətən torpağının hər qarışını sevgi ilə tərənnüm edir. Mahirə xanımın yaradıcılığında Qarabağın 30 il müddətində işğal altında olduğu dövrdə elə bir guşəsi yoxdur ki, onunla bağlı şeir və ya hekayəsi olmasın. Bu gün isə artıq Qarabağ azaddır, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa olunub və bu tarixi zəfər Mahirə xanımın yaradıcılığında yeni bir mərhələnin başlanğıcıdır”* (Əliyeva, 2025).

I Qarabağ müharibəsindən sonra Azərbaycan ədəbiyyatında Qarabağ mövzusu daha da aktuallaşmışdır. Əgər I Qarabağ müharibəsinə həsr olunmuş nümunələrdə nisgil və ruh düşkünlüyü əsas yer tuturdusa, II Vətən müharibəsindən sonra qalibiyyəti, zəfər sevincini və milli qürur hissini əks etdirən nümunələr ön plana çıxmışdır. Azərbaycan poeziyasında silinməz iz qoyan Mahirə Nağıqızının vətənpərvərliyə, II Qarabağ müharibəsinə və tarixi qələbəmizə həsr etdiyi şeirləri bu baxımdan xüsusi yer tutur. Onun həm vətənpərvərlik, həm də Qarabağ mövzusunda yazdığı şeirləri “Salam olsun” kitabında toplanmışdır. *“Şair özünü bir an olsa da, vətəndən ayrı təsəvvür etmir”* (Əhməd, 2022).

44 günlük II Qarabağ müharibəsindən sonra hər bir vətən oğlunun qəlbində, dilində və gözlərində eyni hiss vardı – zəfər, qələbə, uğur və bütövlük sevinci. Bu sevinc hər kəs tərəfindən fərqli şəkildə ifadə olunurdu: bəziləri onu öz peşəsində və gündəlik fəaliyyətində əks etdirir, bəziləri zümzümə ilə dilə gətirir, bəziləri isə zəfərə yaraşan, qalibiyyətimizi ifadə edən uğur boyaları ilə ağ kətan üzərinə köçürürdü. Digərləri isə daxili hiss və duyğularını misralarda, sözlərin gücü ilə ifadə edirdilər. Qarabağ zəfərini qanları və canları bahasına təmin edən, elinə, xalqına bu qürur hissini bəxş edən şəhidlərə həsr edilən nümunələr xüsusi əhəmiyyət daşıyır. *“Şəhid nəğməsi” şeirində biz bu döyüntünü lap çılpıqlığı ilə hiss edirik. Həmin şeirində də müəllif öz üslubuna sadıq qalaraq vətən torpaqlarının bütövlüyü uğrunda canından keçmiş müqəddəs insanların şəhidliyini öz baxış bucağından təqdim edir. Şəhidləri sadəcə vətən torpaqlarının bütövlüyü uğrunda canlarından keçmiş qəhrəmanlar kimi deyil, həm də onların hər birini Vətən torpağının bir parçası olaraq qələmə alır. Şairə görə onların hər biri bir ünvandır”* (Qafarlı, 2024):

*Boy vermiş məzarın qəbir daşları,
Bir ömrün daşlaşan arzu-kamıdır.
Onların sağlığı döyüşən əsgər,
Məzarı – Vətənin istehkamıdır.*

Müasir dövrün görkəmli şairlərindən biri olan Mahirə Nağıqızı da qələbə sevincini, Qarabağ uğurunu misralara köçürərək vətənpərvərlik ruhunu özündə əks etdirən ədəbi nümunələr yaratmışdır. Onun bu mövzuda qələmə aldığı şeirlər böyük qələbəmizlə bağlı yaşadığı dərin sevinc hisslərinin bədii ifadəsidir. Bu sevincin təəcəssümü olan əsərlərdən biri də “Görünür” adlı şeiridir ki, II Qarabağ müharibəsi dövründə torpaqlarımızın azad olunması xəbəri gələrkən vətən eşqi ilə coşan şair qəlbi bu duyğularını misralara tökmüşdür:

*Cəbrayıl da qaldırdığın bayrağın,
Əsgər, sən, dörd bir yandan görünür.
Uzaq deyil can atdığı oylağın,
Beş addımda, Zəngilandan görünür*

(Mahirə Nağıqızı, 2021, s. 85).

Bu şeir Cəbrayılın azad olunması münasibətilə qələmə alınmışdır. Şeirin hər sətiri titrək şair qəlbinin vətən sevgisi ilə dolu kövrək hisslərinin ifadəsidir.

*Ələm idi, qüssə idi hər çağımız,
Otuz ildən sonra güldü növrağımız.
Dalğalandı Şuşada al bayrağımız,
Qurban olum, hamınıza salam olsun..!*

(Mahirə Nağıqızı, 2021)

Hər bir Azərbaycan vətəndaşı kimi, günlərini qəm-qüssə ilə keçirən sənətkar, Qarabağın düşmən tapdağından azad olunmasından, vətən həsrətinin bitməsindən, mədəniyyət ocağımız olan Şuşada canı, qanı bahasına bayrağımızı dalğalandıran igid oğulların şücaətindən qürur hissi keçirir, bunu əsərlərində özünəməxsus bədii boylarla tərənnüm edir. Şairin hər misrasında, hər sətirində vətən eşqi ilə döyünən ürəyinin sevinc dolu hisslərini görməmək mümkün deyil.

*Ey tarixi sətir-sətir yaradanlar,
Nə şanlısınız, şanınıza salam olsun!
Qalacaqdır bu tarixdə var olanlar,
Silinməz ad-sanınıza salam olsun!*

(Mahirə Nağıqızı, 2021)

Mahirə Nağıqızının “Salam olsun” şeirində qəhrəmanlıq tarixini öz qanları bahasına yazan şəhidlərimizin xatirəsi hər bir mısradə dərin ehtiramla əbədləşdirilmişdir. Şair eyni zamanda şəhidlik zirvəsinə ucalanların ad-sanlarının tarixin qəhrəmanlıq səhifələrində qürurla yaşadığını böyük sevinc və ictimai hissi ilə vurğulamışdır.

Mahirə Nağıqızının poeziyasında əsas mövzulardan biri də məhəbbət mövzudur. Bu mövzuda yazılmış hər bir şeirində sənətkar saf duyğularını, sevgi hisslərini özünəməxsus bədii boyalar və obrazlı ifadələrlə təsvir etmişdir. “*Şairənin çox təsirli məhəbbət motivli şeirləri var. Ədəbiyyatın ən başlıca mövzularından birini təşkil edən məhəbbət mövzusunda Mahirə Nağıqızının da çox orijinal nümunələri yer alıb. Eşqin qocaman yol yorğunluğunu və yolçusu Yunus Əmrə deyirdi: Mən yürürəm yana-yana, Eşq boyadı məni qana. Nə aqıləm, nə divana, Gəl gör, məni eşq neylədi? Mahirə Nağıqızı da öz mısralarında bu hissləri belə ifadə edir* (Qafarlı, İsmayıl, 2022):

*Eşq ilə yola çıxmısan,
Yolu bağrına sıxmısan.
İndi nədən darıxmısan,
Dənən məni eşq aparır.*

*Qəlbin yuvadırmı aha,
Ahın bədəli çox baha.
Əlini qaldır Allaha,
Dənən məni eşq aparır.*

Mahirə Nağıqızı poeziyasının digər mühüm istiqamətlərindən biri də Qərbi Azərbaycan mövzudur. Şair doğma torpağının həsrətini, vətən nisgilini sadə dildə təsvir etməyə nail olmuşdur: “*Müxtəlif mövzularda aydın, axıcı, saf Azərbaycan dilində yazılmış bu şeir nümunələrində ən maraqlı məqamlardan biri də məhz elə Qərbi Azərbaycan motivlərinin təzahürüdür*” (Səfərova, 2023).

*Buradan boylanıb nə cürə baxam,
Qaçaq qayasına qəsd var, qərər var?
Gündüzlər getməyə gücüm yox çatam,
Yuxuda gördüyüm Dərələyəz var.*

Nəticə

Tədqiqat işinin nəticəsi olaraq qeyd etmək olar ki, Mahirə Nağıqızının poeziyasının əsas mövzuları aşağıdakı kimi sistəmləşdirilmişdir:

- I Qarabağ müharibəsində yaşanan nisgilli hissləri ifadə edən şeirlər;
- II Qarabağ müharibəsindəki Zəfər gününün sevincini və qələbəni ifadə edən şeirlər;
- Vətənin azadlığı uğrunda canlarını fəda edən şəhidlərə həsr etdiyi şeirlər;
- Doğma torpağa olan həsrəti əks etdirən, xüsusilə Qərbi Azərbaycan mövzulu şeirlər;
- Həsrətin Nazlı ananın dilindən ifadəsi;
- Məhəbbət mövzusunı əhatə edən şeirlər və digər mövzular.

Mahirə Nağıqızı vətəni və milləti üçün mühüm işlər həyata keçirmiş əsl vətənpərvər və ziyalı kimi tanınmışdır.

Ədəbiyyat

1. Balabəyli, F. (2021, 14 dekabr). *Kimdir Mahirə Nağıqızı?..* Axar.az. <https://axar.az/news/kult/608832.html>
2. Əhməd, V., Babayeva, G. (2022, 5 fevral). Mahirə Nağıqızının ədəbi-poetik dünyası. *“İki sahil”*, 21. https://www.anl.az/down/meqale/iki_sahil/2022/fevral/780733.htm
3. Əhməd, V. (2022, 2 fevral). Mahirə Nağıqızının daş nağılı. *“Kredo”*.
4. Əliyeva, A. (2024, 2 noyabr). Beynəlxalq Muğam Mərkəzində şair Mahirə Nağıqızının yaradıcılıq gecəsi keçirilib. *“525-ci qəzet”*. <https://525.az/news/277912-beynelxalq-mugam-merkezinde-sair-mahire-nagiqizinin-yaradicilik-gecesi-kecirilib--fotolar>
5. Hüseynov, M. (2019, 11 dekabr). *Mahirə Nağıqızının bayatılarından dünyaya baxış*. Polemika.az. <https://aqreqator.az/az/medeniyyet/3357178>
6. Nağıqızı, M. (2015). *Bayatılar və üç şeir*. “Apostroff” nəşriyyatı.
7. Nağıqızı, M. (2021). *Salam olsun (vətənpərvərlik şeirləri)*.
8. Qafarlı, A. (2024, 31 noyabr). *“Ədəbiyyat və incəsənət”*. <https://edebiyatveincesenet.az/az/reytinq/item/18086-soezun-mahir-khan-m-mahirae-naghigizi-baraedae>
9. Qasimov, R., İsmayıl, Z. (2022, 5 noyabr). Sözün daş nağılı və daş ağırlığı. *“İki sahil”*, 6. https://anl.az/down/meqale/iki_sahil/2022/noyabr/822745.htm
10. Səfərova, L. (2023, 20 noyabr). Mahirə Nağıqızı yaradıcılığında Qərbi Azərbaycan motivləri. *“İki sahil”*. <https://ikisahil.az/post/473799-mahire-nagiqizi-yaradiciliginda-qerbi-azerbaycan-m>